

KORUNK-KOMP-PRESS KÖNYVEK 2015-BEN

- Botházi Mária
*Átmenetek. A harmadik Korunk
rendszerültó tíz éve*
- Ferencz Éva
Ferenczy István (1937–2002)
- Hermann Róbert (szerk.)
*Nemzetmentők vagy megalkuvók?
Kollaboránsok a magyar történelemben*
- Kántor Lajos (szerk.)
Valahol van egy város
- Kovács Flóra
*Az emlékezés a kortárs erdélyi
irodalomban*
- Kovács Kiss Gyöngy (szerk.)
A történész műhelye

JK

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

HARMADIK FOLYAM • XXVI/6 • 2015. JÚNIUS

TARTALOM

U. Z. I. – R. L. • Szerkesztői előszó	3
MESTER BÉLA • A magyar filozófia, amint saját történetét írja	4
PERECZ LÁSZLÓ • Következetesség vagy következtelenség? „Utasok” és „kirándulók” a magyar filozófia történetében	10
GÁBOR GYÖRGY – SÜKÖSD MIKLÓS • Decentrális teokrácia. Schmitt Jenő Henrik gnosztikus perennializmusáról	16
SOMOS RÓBERT • A fiatal Pauler Ákos és az olasz filozófusok	28
KOVÁCS GÁBOR • Bibó István és a politikai filozófia	34
KÓKAI KÁROLY • Hauser Arnold és a film társadalomtörténete	40
ZUH DEODÁTH • Hauser Arnold és a manierizmus historiográfiája mint válságtan	47
VALASTYÁN TAMÁS • Az ízlésítéletlőtől a valóságélvezetig? Marquard, Fehér és Lyotard a modernitás/posztmodernitás diszpozíciójáról	54
TENGELYI LÁSZLÓ • A fenomenológiával való megismerkedésem	63
SZEGEDI NÓRA – ULLMANN TAMÁS • Autonómia és világtrend; bűn, sors és élettörténet. Tengelyi László munkássága az 1980-as és 90-es években	67
HÉVIZI OTTÓ • Diakritikai etika. Tengelyi László Kant-képének és időfelfogásának erkölcsfilozófiai hozadékáról	73
LÁSZLÓFFY CSABA • Világlyuk, Reneszánsz-reminiszcenciák, Ritmushíány, Portugál saga (versek)	81
■ TOLL	
KÁNTOR LAJOS • Erdély, sugarak, értékrend	84
■ HISTÓRIA	
GÖMÖRI GYÖRGY • Angol források a 17. század második felének török háborúiról	86

■ MŰ ÉS VILÁGA

DEMETER TAMÁS • Ami *A szociológizáló hagyományból* kimaradt 94

■ KÖZELKÉP

DÁVID GYULA • A Bánffy-év mérlege 105

GY. DÁVID GYULA • A Bánffy-émlékév eseményei 2014-ben 107

■ TÉKA

LÁSZLÓ SZABOLCS • A kávé, a hely meg a zsongás (*Sasszé*) 113

SZABÓ CSONGOR • Nemzetről, államról, régióról 117

LAKATOS ARTÚR • Válogatott emlékképek 119

■ TALLÓ

LURCZA ZSUZSANNA • Ki beszél még Lukácsról? 122

■ ABSTRACTS

..... 125

■ KÉP

SZÉKELY GÉZA

ALAPÍTÁSI ÉV 1926

Suștinem
CLUJ-NAPOCA 2021
 Capitală Culturală Europeană
 oraș candidat

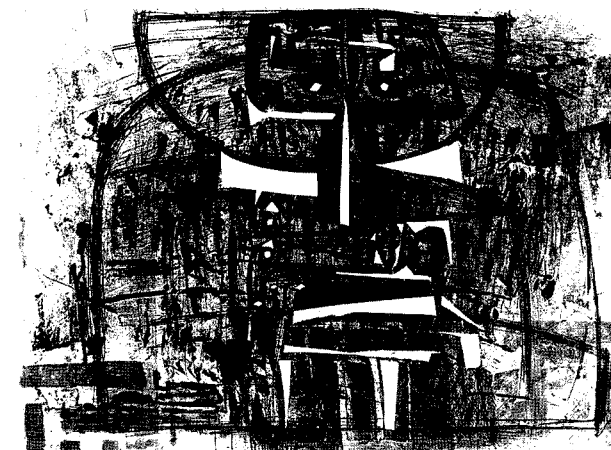
Kiadja a Korunk Baráti Társaság ■ Elnök: KÁNTOR LAJOS ■ Tiszteletbeli elnök: DEGENFELD SÁNDOR
 Főszerkesztő: KOVÁCS KISS GYÖNGY (történelem) ■ A szerkesztőség tagjai: BALÁZS IMRE JÓZSEF
 (főszerkesztő-helyettes, irodalom), CSEKE PÉTER (médiatudomány), RIGÁN LÓRÁND
 (filozófia, a Korunk-Komp-Press Kiadó felelős szerkesztője)
 ■ Gazdasági vezető: KOVÁCS GÁBOR ZSOLT ■ Grafikai arculat: KÖNCZEY ELEMÉR, SZENTES ZÁGON
 ■ A Korunk grémiuma: DERÉKY PÁL, EGYED PÉTER, ILIA MIHÁLY, POMOGÁTS BÉLA, POSZLER GYÖRGY,
 ROMSICS IGNÁC, TETTAMANTI BÉLA, ZALÁN TIBOR
 ■ A megjelenéshez támogatást nyújt a bukaresti Művelődési Minisztérium, a Bethlen Gábor Alap,
 a Kolozsvári Városi Tanács, a Kolozs Megyei Tanács, a Nemzeti Kulturális Alap, a Romániai Magyar Demokrata
 Szövetség és a Communitas Alapítvány, az Új Budapest Filmstúdió.
 ■ Szerkesztőség: Kolozsvár, Str. gen. Eremia Grigorescu (Rákóczi út) 52.
 Telefon: 0264-375-035; Fax: 0264-375-093 ■ Postacím: 400750 Cluj, OP.1. cp. 273, Románia;
 Internet: www.korunk.org; e-mail: korunk@gmail.com; korunk@korunk.org
 ■ Nyomda: ALUTUS, Csíkszereda, Hargita út 108/A. Tel./fax: 0266-372-407
 ■ Előfizetést a szerkesztőség is elfogad: egy évi előfizetés 50, fél évi előfizetés díja 26 RON.
 A KORUNK magyarországi terjesztését Tóth Ernő Béla E. V. végzi; a lap megrendelhető a következő telefonszám-
 mon: 0036-709-429-332, illetve e-mailen: erno.toth.deb@gmail.com.
 ■ Proiect realizat cu sprijinul Primăriei – Consiliului Local Cluj-Napoca
 Proiectul susține candidatura orașului Cluj-Napoca la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021.
 ■ Revistă editată de Asociația de Prieteni Korunk (400304 Cluj-Napoca, str. gen. Eremia Grigorescu nr. 52.;
 Cod fiscal 5149284) ■ ISSN: 1222-8338

Szerkesztői előszó

■ A lapszám szerkesztőiként úgy gondoltuk, hogy a *Korunk*, amelyben egykor Polányi Károly, Sinkó Ervin, Ferenczi Sándor, Jászi Oszkár és Lukács György is publikált, ma is képes reprezentatív és aktuális képet nyújtani a magyar filozófiáról. Irányadó szempontként azt választottuk, hogy „holt szerzők gondolatainak történeti leltára” helyett a mai (európai és magyar) kultúrában szellemileg hatékonynak bizonyult filozófusok gondolati teljesítményeire összpontosítsunk. Az itt „megszólaltatott” magyar filozófusok gondolatai a jelenkori filozófiai és kulturális jelenségek értelmezésében nagy valószínűséggel felbukkannak, vagy éppen a magyar filozófiai hagyomány kritikai értelmezésében jelenthetnek számunkra referenciát. A válogatás természetesen az így indokolt kritériumon belül is elkerülhetetlenül szűk és esetleges.

Fontos szempontnak tekintettük, hogy „nem antikvárius” szemléletű, hanem előzményekre érzékeny, de kritikus írásokat publikáljunk kortárs magyar filozófusok problémafelvetéseiről, filozófiai orientációik sajátosságairól és az európai filozófia áramlataihoz fűződő viszonyukról. A lapszám végső szerkezetének kialakításában természetesen nyitottak voltunk szerzőink javaslataira is. Kiváló javaslatokat és sok segítséget kaptunk, de így adódhatott az is, hogy néha többen is ugyanazt a szerzőt választották témául, ám nyilvánvalóan munkásságának más-más oldalát. Mindent egybevetve a lapszám sokoldalú képet mutat a magyar filozófiatörténet legutóbbi korszakának eleven hagyományairól. Ennek a képnek hangsúlyos pontja a nemrég elhunyt kiváló filozófus, Tengelyi László magyarul és a nemzetközi filozófiai fórumokon is jól ismert életműve.

U. Z. I. – R. L.

KI BESZÉL MÉG LUKÁCSRÓL?

■ 2007 februárjában három nagy német kutatókönyvtár és archívum – egy marbach-i, egy weimari és egy wolfenbütteli –, valamint a Berlini Tudományos Kollégium együttműködése révén jött létre a *Zeitschrift für Ideengeschichte* című folyóirat, amely az eszmék változandó természetét problematizálja filozófiai, vallási, politikai és irodalomelméleti szempontokat érvényesítve. A folyóiratot az a gondolat hívta életre, miszerint a politikai és a kulturális múltat az eszmék jelölik meg, így a „jelen” megértéséhez – bármit is értünk e kifejezésen – elkerülhetetlen számot vetni az eszmék történetével.

A szerkesztők a folyóirat tavalyi téli lapszámát Lukács Györgynek szentelték, a 2014. július 19-én elhunyt, Marx-kutatóként ismert Iring Fetscher emlékének adózva. Ulrich von Bülow és Stephan Schlak szerkesztők felvezető írásukban abból a kérdésből indulnak ki, hogy: „ki beszél még Lukács Györgyről?” Miért alakult ki csend Lukács körül, aki körül évtizedekig izzottak a kedélyek? A szerkesztők nem mulasztják el hangsúlyozni, hogy e kérdés megválaszolásakor elkerülhetetlen számot vetni a tényállással, miszerint a Lukácsról alkotott képünk szélsőségek között mozog: egyesek tisztelték őt mint megvesztegethetetlen társadalomkritikust és a marxizmus megreformálóját, míg mások úgy tekintettek rá mint javíthatatlan sztálinistára és a korrupt entellektüel prototípusára. Következtetésként ezt fogalmazzák meg: „végtére is egyvalami világos: Lukács történelmi alakká vált, és itt az ideje, hogy a 20. századi eszmetörténetben betöltött szerepét a szükséges távolságtartással szemléljük.” Mindannak ellenére, hogy beláthatatlan és beazonosíthatatlan a „szükséges távolságtartás” helye és ideje, nyilván kérdés marad, ugyanakkor továbbra is élénk vita tárgyát képezi, hogy voltaképpen ki is volt Lukács, és főként hogy miben áll számunkra Lukács öröksége. Így Lukács szelleme is minduntalan visszatér – akárcsak Marx kísértetei Derridánál.

A szerkesztők kifogásolják, hogy mindeddig nem született részletes élet-

rajzi feldolgozás Lukácsról, holott élete nagyon is regényszerűen alakult. A szerkesztők megemlítik Lukácsnak a Magyar Tanácsköztársaság alatti népbiztosi tevékenységét, halálra ítéletét, száműzetésben töltött életszakaszát Bécsben, Berlinben és Moszkvában, Budapestre való visszatérését, az 1956-os forradalomban betöltött ellentmondásos szerepét, romániai internálását, valamint otthonát – amely találkozóhelyként szolgált a világ különböző szegleteiből érkező látogatói számára – és végül műveinek a baloldallal gyakorolt hatását, amely által azok új aktualitást nyertek.

Ezek alapján körvonalazódik a szerkesztők következtetése: Lukács esete az eszmetörténet egyik legtanulságosabbja. A lapszámban olyan kérdések merülnek fel, mint például az, hogy a posztmodern körülmények vonatkozásában mennyiben relativizálható Lukács nagy hatású regényelmélete. Egy másik lényeges és mindinkább aktualizálódó kérdés, hogy miként töltődik fel új jelentéssel napjaink szociálpszichológiai diskurzusaiban az eldologiasodás jelensége.

A lapszám egy a Lukács Archívumból származó szemelvénnel indít *Belgrád rakpart 2* címmel. Ezt követően Lukács György és Heller Ágnes 1956–1957-es levelezéséből olvashatunk, minekutána Heller Ágnes Lukácsal való kapcsolatáról, Lukácsnak a rá és munkásságára gyakorolt filozófiai és világszemléleti hatásáról, Lukács Romániában töltött időszakáról, közös, a filozófiához kötődő tevékenységeikről, valamint a Budapesti Iskoláról ír, kiemelve, hogy „Lukács nélkül sohasem lettem volna filozófus”.

A Lukács Archívumból származó újabb szemelvény, valamint Lukács 1910–1911-es naplójából való idézet után következik az az interjúbeszélgetés, amelyet Ulrich von Bülow kérdéseire válaszol a 2015-ben elhunyt Fritz J. Raddatz német esszéista, életrajzíró, aki első biográfiáját Lukácsról 1971-ben írta. Raddatz Lukácsnak a német társadalomra gyakorolt hatásáról és recepciójáról szól, Lukácsot „a Kelet Adornójának”, „ideológiai

tekintélynek és irodalmi pápának” nevezi, minősítését pedig azzal indokolja, hogy már a korabeli német értelmiségi körökben egyértelmű, magától értetődő volt Lukácsot olvasni, ismerni és idézni. Mindemellett nem hallgatja el azt a többek által hangoztatott kritikát sem, miszerint Lukács szövegei meglehetősen nehézkes olvasmányok. Egy másik kritikaként Raddatz a Szovjetunió, Sztálin, Lenin, a munkásosztály és a tökéletes társadalom körüli idillikus diskurzusok problematikuságát veti fel. Ehhez kapcsolódóan megemlékezik az NDK világról, ahol „mondhatni nem volt individuuum”. Az „én” szó az irodalomban sem volt közkedvelt, akárcsak az erotika és a szenvedély kifejezései.

Matthias Bormuth Lukács Weberhez és főként Jaspershez fűződő viszonyáról ír. Weber Lukácsot „új metafizikusnak” tartja, Jaspers Lukács-képe viszont jóval árnyaltabb abban a tekintetben, hogy Jaspers pszichiáterként is foglalkozott Lukácssal. Lukács depressziós időszakában fordulat 1917–1918 körül következik be, amikor is felvillanyozza őt az orosz forradalom, és belép a Magyar Kommunista Pártba. Ugyancsak ebben az időszakban ismerkedik meg második feleségével, Gertrud Bortstieberrel. Az „idillikus”, bensőséges kapcsolaton túl Lukács és Jaspers között erőteljes nézetkülönbség is körvonalazódik. Mindez leginkább 1946 szeptemberében nyilvánul meg a genfi *Rencontres Internationales* nevű rendezvényen, amelyre Jaspers és Lukács mint országaik képviselői voltak hivatalosak. A nézeteltérés lényegi forrása, hogy Lukácsnál a marxista materializmus szellemében a szabadság és az egyenlőség nem pusztán eszme, hanem az ember reális életformája. Ezzel szemben Jaspers a weberi ismeretkritikai hagyomány szellemében kiemeli, hogy a nagy Egész nem áll rendelkezésünkre. Jaspers liberális értelmezésében a politika nem tud pozitív célokat felmutatni, hanem – ahogyan ezt később Isaiah Berlin megfogalmazza – csak negatív szabadságot tud biztosítani. Lukács ugyancsak szembehelyezkedik Jaspersszel *Az ész trónfosztása* című – nagyrészt a moszkvai száműzetésben írt, de csak 1954-ben az Aufbau Verlagnál megjelent – művében. A Jaspers *Die Geistige Situation der Zeit* című írásában kidolgozott *Existenzerhellung* („az egzisztencia megvilágítása”) alternatíváját Lu-

kács radikális szubjektivizmusnak bélyegzi, ami nem más, mint egyfajta Max Weber-i relativista-szociológiai életfilozófiai karikatúrát jelenít meg. Jaspers sem kíméli Lukácsot, amikor „a Kreml udvari filozófusának” nevezi. A szerző kiemeli, hogy a két gondolkodó közötti lényegi különbség abban is megmutatkozik, hogy Jaspers a kanti észre, az ahhoz kapcsolódó személyes moralitásra és a metafizikára támaszkodik. Ezzel szemben Lukácsnál a kanti észkonceptió helyett a kommunista párt spekulatív észfelfogása érvényesül.

Joachim Fischer tanulmányának (*Lukács oder Plessner*) első része Lukács 1923-ban megjelent *Történelem és osztálytudatának* jelentőségét elemzi. A mű többek között a modern társadalom kritikai megközelítésével szolgál. Lukács írása a társadalom eldologiasodott életösszefüggéseire mutat rá, amelyek közepette azonban az emberidegenség és a polgárikapitalista viszonyok egy forradalom kiborbanása által átfordulhatnak egy új, szolidáris életösszefüggésbe. Centrális fogalom a könyvben az eldologiasodás és a késő polgári kapitalista társadalom emberidegenségének jelensége. A szerző kiemeli, hogy Lukács e könyve nélkül voltaképpen nem is érthető meg a Frankfurter Iskola társadalomkritikájának elméleti megalapozása.

1924-ben jelenik meg Helmuth Plessner társadalomfilozófus műve *Grenzen der Gemeinschaft. Eine Kritik des sozialen Radikalismus* címmel, amely mintegy ellenprogramként fogalmazódik meg Lukács társadalomkritikájára. Plessner megkülönbözteti egymástól a közösség és a társadalom fogalmait. A közösség mint az ember társadalmi voltának primer magja érvényesül, amellyel szemben az absztrakt társadalom másodlagos szférát képez. „A közösség határai” című utal a közösség érvényességének határaitra is. A tanulmány szerzője kiemeli, hogy Lukács és Plessner között egyfajta „challenge-response” jellegű kapcsolat bontakozik ki, és hangsúlyozza azt is, hogy Lukács és Plessner különféle társadalomelméleteinek értelmezésekor lényeges szempont, hogy Plessner referenciáfigurája Georg Simmel, Lukácsé pedig nem más, mint Marx.

A tanulmány második részében a *Történelem és osztálytudat* kerül újra fókuszba, amelyben Lukács alap gondolata a ka-

pitalista gazdasági cserekapcsolatok emberidegen karakterjellege és az eldologiasodás mint alapfenomén. Itt a totális eldologiasodás és az ember áruvá válása körvonalazódik, amelynek során az ember maga elidegenedik az árukapszolatokhoz kötődő elembertelenedés nyomán.

A tanulmány harmadik részében a szerző utal arra, hogy a Frankfurter Iskola társadalomelmélete a modern kapitalista cserekapcsolatok által meghatározott társadalmat erőteljes kritika tárgyává teszi. Plessner a marxista társadalomfilozófiát olyan elméletként értelmezi, amelyben a modern társadalom a közösségtől való elidegenülésként érvényesül. Plessnernél a társadalom a nyilvánosság logikája alapján működik, amelyben a felek művelég, „maszkokban és szerepekben, közvetve viszonyulnak egymáshoz”. Ugyanez a gondolat köszön vissza Luhmannál 1924-ben, amikor az összeköttetésben nem álló emberek közti érintkezés nyitott rendszeréről beszél.

A tanulmány negyedik részében a szerző Lukács második világháború utáni státusával indít, kiemelve, hogy Lukács írásai a világháború után sem merültek feledésbe, hiszen Lukács 1923-as írása az eldologiasodásról jelen volt mindenhol, ahol a Frankfurter Iskola kritikai elméletéről hallani lehetett. A „Vörös Évtizedben” (Gerd Koenen) Lukács *Történelem és osztálytudat* című műve egy új olvasói generációt szólít meg. A Horkheimer-kör az 1930-as, 1940-es évek tapasztalatai után a várt proletárforradalmat a modern elidegenedés világlajosságának fordulatként értelmezi, amely által a modern világlajosság elidegenedésében változás következik be. A szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a totalizálódó eldologiasodás – a most már késő kapitalizmusnak nevezett korban – Közép- és Kelet-Európában olyan új forradalmi praxisformákat legitímál, mint például az avantgardista városi gerillák aktivizálódása. Kortárs összefüggésben pedig ugyancsak fokozódó aktualitást nyer az eldologiasodás és az elidegenedés kategóriája. A jelmondat tehát – ahogyan ezt Rüdiger Dannemann kifejti –

nem más, mint „újrágondolni Marxot”. Mindezek alapján körvonalazódik, hogy miért is „kísértenek” Marx és Lukács szellemei – ahogyan ez a posztstrukturalista filozófiában is lecsapódik.

A tanulmányt egy interjúbeszélgetés követi Iring Fetscherrel *Pascal des Kommunismus* címmel. Iring Lukácsot „a kommunizmus Pascaljának” nevezi, mindezt pedig azzal indokolja, hogy amiképpen Pascal is alá volt rendelve az egyháznak, és mégis szabad keresztény gondolkodó maradt, úgy Lukácsnak is sikerült a kommunizmus szférájában szabad gondolkodónak maradnia. A tanulmányban szó esik még Iring budapesti Lukács-látogatásairól, valamint arról a meggyőződéséről, miszerint a Hegelt és Marxot jól ismerő Lukácsnak újabb reneszánsza lesz.

A tanulmányt újabb szemelvények követik a Lukács Archívumból, majd Mesterházi Miklós *Gedenktafel für einen Volkskommiszar* című írását olvashatjuk, amely Lukács életének körülményeiről ír, valamint arról, hogy miként emlékezik meg Lukácsról a magyar társadalom. A szerző rámutat a Lukácsra való emlékezés politikai érintettségére, utalva a Lukácsnak állított és összetört hajdani kőtábla helyzetére, minekutána az újonnan felállított kőtábla igyekszik politikailag minél semlegesebb maradni.

Összességében a Lukácsnak szentelt lapszámról elmondható, hogy az a Lukácsot és a Lukács hagyatékát körülvevő politizáltságot mellőzve olyan kardinális gondolatokra mutat rá, amelyek meghatározták az elmúlt évszázad társadalomelméleti, filozófiai, politikai és történelmi eseményeit, ugyanakkor kortárs vonatkozásban is mindinkább aktualizálódnak, mint kiváltképpen az eldologiasodás és az elidegenedés jelenségeivel kapcsolatos meglátásai. Mindez arra készíti a humán és a társadalomtudományokat, hogy újra – kizökentve Marx és Lukács lappangó kísértetjárását – számot vessenek Marx és Lukács örökségével. (Zeitschrift für Ideengeschichte 2014. 4. sz.: *Kommiszar Lukács*)

Lurczsa Zsuzsanna

ABSTRACTS

Ottó Hévízi

■ *Diacritical Ethics: On the Ethical Consequences of Tengelyi's View of the Late Kant and of Temporality*

Keywords: László Tengelyi, Maurice Merleau-Ponty, Emmanuel Lévinas, Immanuel Kant, diacritical ethics, antinomy

In his early works, László Tengelyi made an attempt to create a theory aiming to unify the “diacritical system” of Merleau-Ponty and the “an-archic” ethics founded by Lévinas upon the thought of “radical alterity”. Later on, Tengelyi turned away from this theory that he himself developed. In my paper, I would like to argue that this ethical approach of his is indeed both possible and relevant, and that one can call it a *diacritical ethics*. My thesis is based – within the framework of a kind of “philosophical replay” – on two elements: on the radical temporality of the “diacritical model”, and on Tengelyi’s interpretation of the late Kant, whom he calls “the thinker of antinomies”. I believe it is precisely Kant’s well-elaborated antinomies that can reveal the main differences (the main oppositions) of our ethical decisions as well as the *temporal dimensions* of our ethical theories. Three differences are to be detected and distinguished here, namely those in respect of [1] ethics, [2] morality, and [3] virtue. One can call these differences unbridgeable gaps: gaps [1] between theories founded upon the immanent (*present-focused*) and transcendent (*future-focused*) ground; [2] between the theories of deontologism (their measure is always *a priori*) and consequentialism (their measure is always *a posteriori*); and [3] between the theories of free will (all these notions reckon with the beginning) and (beginningless) determinism. Nevertheless, these antinomies are not to be resolved. Rather, they exist as limits for considering our ethical problems. It is by these limits that a *diacritical space* of our ethics is, from time to time, constituted and reconstituted. It is only within these limits that our *diacritical ways* appear, moving always between the past and future, sometimes crossing each other in radical turns, which Tengelyi calls “destinal events in life history”. The conclusion of

the paper is that as the diacritical ways of our “life histories” exist always *diachronically* in a diacritical space, which is also limited by our thinking of temporality, the theory of a diacritical ethics is a possible, coherent and acceptable approach.

Károly Kókai

■ *Arnold Hauser and the Social History of Film*

Keywords: film industries, interwar period, Marxism, Austria, migration, cultural transfer

Arnold Hauser has become well known with the publication of *The Social History of Art* in London in 1951. The book analyzes the social context of cultural productions from the ancient times until the mid-20th century. The last chapter, dealing with the times of the author, is entitled “Under the sign of the film”, and also the entire work shows a remarkable interest for viewing cultural phenomena from a filmic perspective. Taking a closer look at Hauser’s activities as an immigrant intellectual in Austria in the 1920s and 1930s, it becomes clear that his interest in film has developed from his general preoccupations in two steps. First, he was the representative of the US production company United Artists, and later he started to lecture and publish in the field of film studies. He brought along that interest and practical knowledge into his second exile in England in 1938. The insights into the emergence of a new art form, into the mechanisms of cultural production and distribution, and into the sociology of the film audience enabled him to not only understand how culture worked, but also shaped his work, which finally brought his breakthrough as a Marxist cultural historian.

Gábor Kovács

■ *István Bibó and the Genre of Political Philosophy*

Keywords: political philosophy, essay, interwar Hungarian culture, substitute genre, political thinker

Bibó István has often been mentioned as the most prominent representative of Hungarian political thought in the 20th century. But how can the genre of his work be defined? Was it political philosophy? It was not, at least not in the sense of systematic analytical political